

Prvo predavanje:

RAZSVETLJENSKA »ANTROPOLOGIJA« 18. STOLETJA

V 18. stol. antropologije kot discipline še ni, je pa v obdobju razsvetljenstva najti teoretske modele o človeškem fenomenu na eni ter posebno različico t.i. spontane antropologije na drugi strani (oboje skupaj predstavljata jasno antropološko pozicijo). Poznamo že dve temeljni usmeritvi ENVIROMENTALIZEM in BIOLOGIZEM.

18.stol. je pomembno zaradi prispevka v obliki različnih variant »razsvetljenske antropologije« in tudi zaradi razvejanja ETNOGRAFIJE (M. Dobrizhoffer, J. Lafitau, J.N. Demeunier in C. Meiners še danes upoštevajo etnografske reference).

Za nadaljnji razvoj antr. teorij je v zvezi z etnografijo 18. stol. pomembno predvsem troje:

1. etnografija že izpostavlja pomen SINHRONIJE;
2. v več verzijah je razdelala kategorije, celo njihove standardizacije, povezane z delom na terenu (komparativno-etnografski pristop);
3. uporablja komparativno metodo, ki postane temeljna metoda antr. analize 19.stol.

V kulturnem evolucionizmu 19.stol. je standard postala **uporaba komparativne analize** (pri Dementierju z analizo vrste neevropskih ljudstev in Lafitau za klasifikatorično sorodstveno terminologijo pri Irokezih).

Ključni avtorji razsvetljenske filozofije, ki so vplivali na sodobno antropologijo: Turgot, Vico, Montesquieu, de Condorcet, Ferguson, Millar, Robertson (ne pa Voltaire in Rousseau).

Pri Harrisu je izhodiščna oseba za razumevanje antropologije John Locke (*An Essay Concerninig Human Understanding*, 1690).

JOHN LOCKE

An Essay Concerninig Human Understanding, 1690 – mejnik od katerega je mogoče preučevati vplive razsvetljenske filozofije na sodobno antropologijo.

- Prepričanje o »**praznem kabinetu**« ali **tabuli rasi** (nepopisan list). Posameznik se ne rodi z danimi miselnimi programi, pridobi jih v življenju v družbi, s svojo interakcijo. Prevladujočo vlogo pri oblikovanju posameznika igra izkušnja (socialni evolucionizem). »Tip izkušnje« skozi »tip okolja« določi »tip posameznika«. Spremembe okolja nujno vodijo v spremembe vedenja.
- Lockovo razumevanje razlik med posamezniki ima dve bistveni posledici:
  1. implicira toleranco do razlik,
  2. razumevanje rasnih razlik.
- V tej luči nastopita dve bistveni **omejitvi Lockove tolerance kulturnih razlik**:
  1. UM, ki se v vseh kulturah razvija enako, po istem modelu (gre za predpostavko o univerzalnem modelu razvoja človeškega uma). Razlike med posamezniki pa so zgolj različne stopnje navedenega procesa razvoja.
  2. Predpostavlja se, da obstaja CILJ, ki je univerzalen vsem kulturam. Razvoj človeške kulture poteka k realizaciji za vse enotnega cilja. To usmerjanje pa ni le zaželeno, temveč nujno.
- Lockov očitni **ENVIRONMENTALIZEM** – posebni odnos do kulturnih razlik: toleranca da, kulturni relativizem ne. Njegov način razumevanja ga prej zavezuje k kulturnemu oz. socialnemu evolucionizmu kot kulturnemu relativizmu.

- Locke velja (po Harrisu) za utemeljitelja znanstvenega proučevanja kulture, čeprav manjka sama definicija kulture.

VICO

Se ukvarja tudi z vprašanjem zakonov, ki vladajo tako v naravi, kot tudi v človeških družbah. Njegovo izhodišče je, da so zakoni, ki obvladujejo socialno-kulturno sfero, vrsta naravnih zakonov. Obravnavanje sfere sociokulturnega razvoja kot sfere narave.

Metodološke zahteve v zvezi s proučevanjem socialno-kulturnega razvoja so dvojne:

1. gre za zahtevo po sinhronem proučevanju empiričnih zakonitosti
2. in za zahtevo po ukvarjanju z zgod. zakonitostmi.

Vicojeva varianta evolucionizma: razvoj, ki poteka v smeri večanja racionalnosti je zavezan univerzalnemu sosledju treh faz: bogovi, heroji in človek (naslanja se na Herodota).

MONTESQUIEU

Je avtor najpomembnejšega modela **geografskega determinizma**. Tip geografskega okolja vpliva na tipe ekonomske in socialne organizacije ter individualne lastnosti posameznikov.

Izoblikuje se stereotip o inteligentnem, nestrastnem, k alkoholu nagnjenem severnjaku ter bojazljivem, neinteligentnem, strastnem južnjaku. Zaradi tega je bil deležen velikih kritik.

Bolj kot zaradi geografskega determinizma pa je pomemben zaradi svojega evolucionizma in prepričanja o zakonitosti človeške zgodovine. **Zgodovino deli na tri faze**: divjaštvo, barbarstvo in civilizacijo (evolucionistična diahrona perspektiva)-Sibirci in Tartari. Te faze so splošna matrika razvoja vseh družb.

TURGOT

Evolucionizem in kulturni relativizem – nobena kultura nima absolutnih meril po katerih bi lahko drugo kulturo ocenjevala kot manj ali večvredno.

Po njegovem se družbe univerzalno razvijajo skozi **3 osnovne faze**: lovstvo, živinorejo in poljedelstvo (razvoj se ujema z večanjem racionalnosti).

Vsako fazo razume kompleksno. Pri vsaki fazi gre za ekonomsko fazo razvoja, sociokulturne značilnosti, ki so tipične za vsako od teh faz in tudi odvisnost od geografskih dejavnikov.

Vsi ljudje so primarno enotni: biološka konstitucija ni vir bazičnih razlik med posamezniki, ampak razlike izvirajo iz izobraževanja. Gre za t.i. pozicijo, ki jo Harris imenuje **doktrina o psihični enotnosti**.

FERGUSON

Njegovo razumevanju sociokulturne evolucije vpliva na Morgana.

Njegov najbolj znani dosežek je **evolucionistično razumevanje sociokulturnega razvoja**. Pozna delitev na faze razvoja, zvezo med stopnjami sociokulturnega razvoja, ekonomijo in socialno organizacijo. Določen tip ekonomije je povezan z določenim tipom socialne organizacije, vse skupaj pa opredeljuje določeno stopnjo sociokulturnega razvoja. Prehod iz ene v drugo fazo potegne s sabo spremembe v ekonomiji in tudi socialni organizaciji.

Kolektivna lastnina še ne pomeni popolne odsotnosti lastnine (zasebno last oblačil...).

Eksplicitna reafirmacija primitivcev - učinek nižje vrednosti pripiše »pogledu Evropejcev«, ki imajo sleherni kulturni element, ki ni po njihovi »meri« pač za manjvrednega. Med primitivci in civiliziranci ne obstaja kvalitativna razlika v naravi, primitivci kažejo vse človeške značilnosti civilizirancev. Se zaveda evropocentrizma.

MILLAR

- V razsvetljensko logiko o odločilnem pomenu izobraževanja uvaja razpravo o vplivih nekulturnih in nesocialnih dejavnikov (geografskih) na značilnosti kulture.
- Pri njem najdemo nekaj značilnih razsvetljenskih analiz konkretnih družbenih in kulturnih pojavov.

- Zavezan je posebnemu tipu »razsvetljenskega evolucionizma«.
- Naveza med kulturo in tipom okolja teče prek ekonomije (torej je posredna) – blizu logiki kulturnega materializma, po kateri geografski dejavniki določijo tip produkcije, ki določa vse ostale dejavnike kulture.
- Po njegovem (izjema za razsvetljenstvo) poteka zgodovine ne določa mišljenje ljudi, temveč materialni pogoji v katerih živijo. (Tip okolja – tip ekonomije – tip družbe)
- V tem smislu izpelje kritiko suženjstva. V primitivnih družbah suženjstva ni, ker ni akumulacije dobrin.
- Analiza se ukvarja s problemom socialnih institucij – analiza družine in njenega razvoja.
- Poudaril ekonomsko in izobraževalno funkcijo družine (Sovpadanje stopnje razvitosti družine s stopnjo degradiranosti žene v njej).

HELVETIUS

- Svoje razumevanje človeškega fenomena označi kot LOCKOVSKO (neenakost v mišljenju je rezultat razlike v izobraževanju). V svoj environmentalizem pa še vključi preciznejšo analizo »biološkega pola« na ravni posameznika in okolja.
- Predpostavlja, da ima človek vrojeno »biološko opremo« sestavljeno iz bazičnih telesnih potreb – vsi običaji so vezani na te potrebe.
- Na ravni okolja predpostavlja (blizu kulturnega materializma), da je tip običajev posredno prek tipa ekonomije povezan s tipom okolja. Različni tipi okolja so povezani z različnimi tipi ekonomije.
- Posebni tip kulturnega relativizma – vsi tipi običajev, pa naj bodo še tako čudni, so opravičljivi, ker so funkcionalni za skupino, ki ji prakticira.
- Za razumevanje razlik med posamezniki in kulturami so bistveni in odločilnimi učinki t.i. izobraževanja oziroma interakcije z okoljem. Bistvene razlike so privzgojene razlike.
- Zavrača geografski determinizem.
- Na koncu je pristal pri zaključku o odločilnem pomenu nebioloških dejavnikov pri oblikovanju človeških značilnosti.

D'HOLBACH

Njegova razsvetljenska antropologija je nekoliko filozofska. Zanima ga odnos človeka do naravnega reda.

- Predpostavlja, da je človek del narave, živi znotraj narave in je predmet naravnih zakonov. Človek je podrejen naravnim zakonom.
- Univerzum ne sestoji od ničesar drugega razen materije in gibanja. Boga ni. To je skrajni materializem. Svoboda je le možnost izbora znotraj naravnih zakonov (to izbiro vodi razum).
- Poudari pomen socialnega okolja in izobraževanja.

CONDORCET

Sintetizira razsvetljeni evolucionizem in razsvetljensko filozofsko antropologijo.

Človek kot del naravnega reda (isto kot D'Holbach). Ta nujnost naravnih zakonov omogoča PREDIKABILNOST (če poznamo zakone, ki oblikujejo sedanost, s tem poznamo zakone, ki oblikujejo prihodnost). Zagovarja torej obstoj univerzalnih regulativnih zakonov.

Problem človekovega odnosa do naravnega reda - razsvetljenska desakralizacija človeškega fenomena (človek je del naravnega reda) – naturalizacija in biologizacija človekove sociokulturne sfere kot korak k temu (vpliv Spinoze). S tem se pripravljajo tla za biološki evolucionizem. Naravni zakoni so tisti, ki v celoti obvladujejo človekovo socialno-kulturno eksistenco.

RAZSVJETLJENSKI EVOLUCIONIZEM

- Pri avtorjih razsvetljenstva ima EVOLUCIJA status naravnega zakona: je objektivna, univerzalna, nespremenljiva zakonitost, omogoča razumevanje preteklosti in napovedovanje prihodnosti.
- Evolucija zadeva sociokul. zgodovino – ni vezana na biologijo = ni biološka evolucija, temveč sociokulturna evolucija.
- Predpostavka o UNIVERZALNOSTI: vse družbe in kulture imajo isto evolutivno pot. Univerzalna človeška zgodovina poteka **fazno**. Torej prek faz, ki se med seboj ločijo po ekonomskih, socialnih in kulturnih značilnostih (Robertson v svojem delu *History of America* iz leta 1777 razčleni klasično tričlensko klasifikacijo **divjaštvo-barbarstvo-civilizacija** in zvezo med podobnostmi in evolutivno).
- FAZNI EVOLUCIJSKI RAZVOJ je povezan s predpostavka o UNILINEARNOSTI in vse večji RACIONALNOSTI – vsaka družba in kultura se razvijata po modelu istih faz, sosledje faz je gibanje od nižjih k višjim, vsaka faza je »izboljšanje« prejšnje faze. Gre za historično razvrščanje in vrednotenje posameznih faz razvoja.
- Pomembna tema je **izobraževanje**. Razlike odvisne od edukacije (in niso biološke). Za razsvetljence in sociobiologe razvoj poteka na enak način, vendar je razlika v tem, da je za sociobiologe vse v GENIH, za razsvetljence pa v EDUKACIJI (označeni s pojmom socializacija, inkulturacija).
- Ideja evolutivne prve srečana v Bibliji.
- Poudarjanje ključnosti vplivov okolja – to se uteleša v vzgoji – človek ni proizvod svoje biološke narave, temveč okolja izobraževanja – s tem poudarjajo pomen INKULTURACIJE: človek svojo vsebino dobiva v interakciji z okoljem. Ta interakcija pa je pri razsvetljencih docela navidezna.

Ključni dosežki razsvetljenstva:

- naturalizacija človeškega fenomena in objektivnost naravnih zakonov;
- vera v znanost in razum, ki omogočata odkrivanje zakonitosti;
- vera v napredek in optimizem;
- predikabilnost (izhaja iz znanosti, razuma, naravnih zakonov);

Posledice za nadaljnji razvoj antropološke teorije:

- idealizacija naravnega reda – naturalizacija človeškega fenomena: iz polja božjega v polje naravnih zakonitosti;
- objektivizacija naravnega reda;
- naturalizacija človekove družbene in kulturne sfere.

NATURALISTIČNI DETERMINIZEM: neobstoj interakcije z okoljem kot področja alternativnih zakonitosti naravnim pa seveda posledično opredeljuje tudi razsvetljensko razumevanje »natura-kultura« diade, kjer človeški fenomen v celoti pade v področje delovanja naravnih zakonov, ki se udejanjijo na biološki ter sociokulturni in zgodovinski ravni (nadvlada sociokulturnega).

Zgodovina v razsvetljenski antropologiji:

- Med fazami zgodovinskega razvoja ni diskontinuitet, skokov; razvoj in spremembe evolutivne in med posameznimi fazami zgod. razvoja obstaja kontinuiteta.
- Bistvena značilnost razsvetljenske antropologije (RA) je predikabilnost.
- Zgodovina vodi v stalni napredek ter vedno večjo racionalnost. Napredek je le tista sprememba, ki uvaja racionalnejše elemente.
- Posameznik vpliva na potek zgodovine, njegova vloga je pomembna. Gibanje k vedno večji racionalnosti se udejanja z dejavnostjo konkretnih posameznikov – posameznik je tisti, ki uresničuje objektivne zakonitosti zgodovinskega razvoja.

KRITIKA - Protislovni dosežki RA:

1. Harris: »**veliki paradoks tega obdobja**« - Če je zgodovina področje naravnih zakonov (objekt, univerzalna...) potem je nezdružljivo, da njen potek bistveno opredeljujejo subjektivne dejavnosti velikih posameznikov – gre za očitno protislovje med svobodno voljo posameznikov na eni strani in ter poljem objektivnih naravnih zakonitosti na drugi strani. Točka, ki funkcionalno presega to protislovje je točka EDUKACIJE. Paradoks med svobodno voljo posameznika in objektivnimi naravnimi zakoni – človek ima možnost svobodne izbire, vendar pa je ta svobodna izbira »naddeterminirana« s človeškimi biološkimi potrebami, ki pa so v območju naravnih zakonov.
2. **Doktrina o psihološki enotnosti vseh posameznikov** – bila korelat univerzalnega poteka zgodovine. Bistvena postavka o tem, da so razlike med posamezniki nebiološko fundirane oz. da razloge za razlike med posamezniki treba iskati v vzgoji oz. okolju.
3. **Toleranca do razlik** – problem vrednotenja razlik med kulturami: te razlike so posledica tega, da različne človeške skupnosti dosegajo različne stopnje zgodovinskega razvoja.
4. **Evropocentrizem** – prepričanje razsvetljencev, da je prav tista stopnja zgodovinskega razvoja, ki so jo dosegle zahodnoevropske družbe, najvišja. Gre za hierarhično razvrščanje kulturnih razlik.
5. Razsvetljensko merilo racionalnosti je **rasistično**: enako kot je evropska civilizacija superiorna drugim, tako je tudi bela rasa superiorna drugim. Priznavanje kvalitativnih razlik med kulturami in kvalitativnih razlik med posamezniki.

Drugo predavanje:

19. STOLETJE-SOCIALNI EVOLUCIONIZEM-LEWIS HENRY MORGAN

19.stol. preveva DUH EVOLUCIJE, je obdobje prvih klasičnih antropoloških teorij:

1. KULTURNI OZ. SOCIALNI EVOLUCIONIZEM – ukvarjanje z zgodovinskim razvojem družb oz. kultur (britanski evolucionizem s Tylorjem na čelu je bil kulturni, dokler je ameriški z Morganom je bil socialni).
2. SOCIALDARWINIZEM – izoblikoval splošno sprejeto razumevanje odnosa med raso in kulturo.
3. MARKSISTIČNI EVOLUCIONIZEM
4. ZGODNJI FUNKCIONALIZEM 19. STOL.

Te teorije so ključne za profesionalizacijo vede (nastanek združenj, študij antropologije).

KULTURNI OZ. SOCIALNI EVOLUCIONIZEM

Prevzema in obdeluje temeljna odkritja RA, da namreč zgodovina poteka po logiki evolucije ter da je zato univerzalna, predvidljiva in stvar objektivnih naravnih zakonov.

TEMELJNE POSTAVKE POTEKA KULT. IN SOC. REVOLUCIJE:

- Za vse družbe in kulture obstaja samo ena zgodovina, en njen potek. Tako obstaja posledično samo ena kultura.
- Potek zgodovine je identičen s samim razvojem (Morganova klasifikacija faz divjaštvo-barbarstvo-civilizacija in Tylorjev razvoj religije od animizma do monoteizma), zmeraj pelje od manj razvitih stopenj kultur oz. družb k bolj razvitim.
- Predpostavka o enosmernosti razvoja. Smer razvoja zgodovine je ena. V tem smislu je kulturna in socialna evolucija UNILINEAREN proces.
- Kulturna in socialna revolucija poteka skozi več faz (Morganova klasifikacija - Uveljavil se je TROFAZNI MODEL - divjaštvo-barbarstvo-civilizacija).
- Teza o **univerzalnosti** posameznih faz kulturne evolucije (vsaka kultura izkusi vse faze razvoja na enak način kot ostale).
- Sosledje posamičnih faz evolucije je univerzalno.
- Ni mogoče nikakršno preskakovanje faz razvoja, le tako lahko razvije vse tiste značilnosti, ki ji sploh omogočajo napredovanje v višjo fazo razvoja.
- Za realizacijo evolucije v območju zgodovine je nujno, da je prehod iz ene faze v drugo postopen torej evolutiven.
- Če kulturna oz. socialna evolucija poteka po vseh opisanih načelih je jasno, da je njen potek visoko PREDVIDLJIV.

Problem DIAGNOSTICIRANJA STOPNJE RAZVITOSTI konkretne kulture je tako docela enostavno rešljiva – na eni strani imamo namreč razdelano fazno shemo kulturne evolucije, na drugi pa konkretno kulturo.

Posebna logika razumevanja razlik med kulturami oz. družbami – razlike so namreč v jedru razlike v STOPNJI RAZVITOSTI med njimi. Dolgoročno bodo vse kulture oz. družbe opravile isto pot socializacije oz. kulturne evolucije. Takšno razumevanje razlike je jasno konkretiziralo razumevanje razlik med evropskimi in neevropskimi družbami oz. kulturami, kjer velja prepričanje, da so razvite evropske in s tem se opravičuje poseganje evropskih družb v neevropske. Ločevanje na »nas« in »njih«. Kakršnokoli vsiljevanje, sprožanje procesov akulturacije pač ne more biti sporno, saj pomeni pospeševanje k končnemu cilju vseh kultur – CIVILIZACIJI.

Kulturna oz. socialna evolucija 19. st. je dokončala to, kar je razsvetljenska antropologija 18. st. zastavila kot problem.

LEWIS HENRY MORGAN (1818 – 1881)

- Morgan kot najpomembnejši predstavnik šole kulturne oz. socialne evolucije. Po poklicu odvetnik. Njegovo najpomembnejše delo je *Ancient society* (1877) v katerem je predstavil razvojno shemo poteka zgodovine. Vendar je njegovo delo označevalo pomanjkanje originalnosti – v resnici naj ne bi sam izumil ničesar novega. Njegova temeljna taktika naj bi bila prevzemanje odkritij drugih ter njihovo kombiniranje in sintetiziranje. Spoprijatelji se z IROKEZI – to vpliva na njegovo nadaljnje življenje.
- Pomembno je njegovo delovanje v klubu The Gordian Knot, ki je bil organiziran po vzoru na irokeške zveze.
- 1847 objavil *Pisma o Irokezih*, ki je njegovo prvo pomembno antropološko delo.
- 1858-1862 zbiral podatke o 70 sorodstvenih sistemih in na podlagi teh izdelal vprašalnik, ki ga je razposlal po svetu; odgovore je dobil iz Oceanije, Indije in Afrike in jih je objavil leta 1871 v *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family*, ki šteje kot prelomno delo in začetek znanstvene analize sistemov sorodstva.

BISTVENE ZNAČILNOSTI MORGANOVE TEORIJE:

1. HISTORIZEM:

- Antropologija se je začela kot ZNANOST O ZGODOVINI. Zgodovina človeka je bila temelj njegovega proučevanja
- V delu *ACIENT SOCIETY* se ukvarja eksplicitno z zgodovino človeštva. Cilj mu je bila analiza v smislu njenega razvoja, napredovanja. Ta analiza človeškega napredka pa je pri njem časovno jasno umeščena, temeljni poudarek na analizi faze od začetka zgodovine do nastopa civilizacije (problemsko zadeva teme: osnovnih faz zgodovinskega razvoja, njihovega sosledja, zgodovinskega razvoja posameznih institucij).
- Na ravni splošnega zgodovinskega razvoja mu je šlo za odkritja univerzalnih faz človeškega zgodovinskega razvoja, ki veljajo za vse družbe in kulture - poskušal je ugotoviti splošno veljavne faze tega razvoja.
- Prepričan je bil, da tudi posamezni segmenti etičnih etap kažejo jasne zakonitosti v svojem razvoju od etape do etape (to velja za ekonomijo, družino, sorodstvo, politične organe).
- Vendar je njegov historizem vseeno omejen (ne časovno, ampak predmetno). Prepričan je bil, da je samo del institucij mogoče analizirati z metodami, ki jih je uporabljal. Iz analize izpusti religijo – njegovo stališče do tipov religijskih pojavov je bilo odklonilno.
- Morgana zgodovina ni zanimala, ker bi mu bila pomožno sredstvo za razumevanje sedanosti, ampak ga je zanimala kot taka.

2. METODE RAZISKOVANJA

- **Komparativna metoda**, katere temeljna logika je segmentiranje določenih institucij, ki omogoča, da se posamezni deli teh institucij med sabo primerjajo pa tudi kronološko razvrščajo – uporaba pri sorodstvenih sistemih in analizi posamičnih etičnih etap. Etnične epohe je namreč mogoče »razstaviti« na posamezne dele, te pa je mogoče med sabo primerjati in jih razvrščati.
- **Metoda vprašalnika** – gre za kombinacijo komparativne metode (prevzeta v antropologijo iz paleontologije) z vprašalnikom. Uporabi jo pri analizi sorodstvenih sistemov in jo opremi z medkulturno primerjavo. Vprašalnik poslan po vsem svetu, mu služi kot osnova za primerjalno analizo sorodstvenih sistemov (139 sistemov s celega sveta).
- **Terensko delo** – opremljen z empiričnimi podatki zbranimi na terenu. Neposredno je sam poznal življenje v Indiji – eden redkih antropologov 19 st., ki je imel TERESNKO IZKUŠNJO. Seveda pa to ni bilo klasično terensko delo. Stiki z Indijsko družbo so bili časovno kratkotrajni in šlo je bolj za obiske kot bivanje v teh družbah. Zaradi tega ni bila uporabljena metoda z

udeležbo. Zavedal se je pomena ETNOGRAFSKEGA GRADIVA zbranega na terenu – zgolj opisni način zbiranja podatkov pa mu je omogočil, da se je naslonil nanj.

3. TEMELJNE ZNAČILNOSTI TROFAZNE SCHEME SOCIALNE EVOLUCIJE

- Ni je izumil sam, bila je že znana iz razsvetljenske antropologije (Robertson, Montesquieu in Turgot). Morgan je naredil dvoje:
  1. rešitev uveljavil kot tisto klasifikacijo zgodovinskega razvoja brez kakršne koli konkurence,
  2. osnovne tri faze notranje strukturiral na starejšo, srednjo in kasno fazo – tako je celotna evolucija razdeljena na 7 faz. Poleg razdelitve in razvrstitve tudi razčleni značilnosti vsake faze. Te značilnosti so merila s katerimi je mogoče locirati konkretne družbe in kulture v konkretno fazo socialne evolucije.
- TEMELJNE ZNAČILNOSTI FAZ
  - o STAREJŠA STOPNJA DIVJAŠTVA
    - Začetek: otroštvo človeške vrste
    - Konec: obvladovanje ohranitve življenja z ribolovom in odkritje uporabe ognja
    - Ljudje živijo v prvobitnem okolju
    - Temeljni način preživetja: nabiralništvo sadja in jedrc
    - Začetki artikuliranega govora
    - Plemena na tej stopnji razvoja: ni primera v nobenem obstoječem plemenu
  - o SREDNJA STOPNJA DIVJAŠTVA
    - Začetek: ribolov in odkrivanje ognja
    - Konec: iznajdba loka in puščice
    - Človeštvo se razširi po veliki večini zemlje
    - Plemen na tej stopnji razvoja: Avstralci in večji del Polinezijcev v času odkritja
  - o KASNA STOPNJA DIVJAŠTVA
    - Začetek: lok in puščica
    - Konec: iznajdba lončarstva
    - Plemena na tej stopnji razvoja: Atapasko (Hudsonov zaliv), plemena iz doline Kolumbije in nekatera obalna plemena S in J Amerike v času odkritja
  - o STAREJŠA STOPNJA BARBARSTVA
    - Začetek: lončarstvo
    - Konec: vzhodna hemisfera – udomačene živali; zahodna hemisfera – gojenje koruze in drugih rastlin z uporabo namakanja, arhitektura in ne pečene opeke iz kamna
    - Plemena na tej stopnji razvoja: indijanska plemena v ZDA vzh. od reke Missouri, tista plemena Evrope in Azije, ki so obvladovala lončarstvo, niso pa imela udomačenih živali
  - o SREDNJA STOPNJA BARBRASTVA:
    - Začetek: udomačitev živali v V hemisferi in poljedelstvo z namakanjem v Z hemisferi ter uporaba ne pečene opeke
    - Konec: izum topljenja železove rude
    - Plemena na tej stopnji: vaški Indijanci Nove Mehike, Mehike, bred. Am., plemena V hemisfere, ki so imela domače živali, niso pa znala uporabljati železa, tudi stari Britanci
  - o KASNA STOPNJA BARBARSTVA
    - Začetek: obdelava železa
    - Konec: iznajdba fonetske abecede in pismenosti
    - Plemena na tej stopnji: grška plemena Homerjevega obdobja, italaska plemena pred nastankom Rima, germanska plemena v času Cesarja
  - o CIVILIZACIJA

- Začetek: Iznajdba fonetske pisave
  - Konec: staro in novo obdobje
- Temeljno merilo delitve na obdobja je ekonomsko. Posebno pozornost nameni načinu pridobivanja hrane. To merilo je tudi tisto, ki je temeljnega pomena v presojanju razvitosti konkretnih plemen in njihovega razvrščanja v shemo socialne evolucije. Tem temeljnim ekonomskim značilnosti Morgan doda še značilnosti, ki zadevajo socialno organizacijo, tipe družin in sorodstvo.
  - V ZVEZI S SOCIALNO ORGANIZACIJO LOČI:
    1. promiskuitetne horde
    2. materinske klane (ki se kombinirajo v FRATRIJE, te v PLEMENA in te v KONFEDERACIJE)
    3. mesta, dežele in države
  - V ZVEZI S TIPI DRUŽINE LOČI:
    1. starodavno družino
    2. skupinsko poroko tipa brat-sestra (consanguine)
    3. skupinska poroka, ki izključuje bratje in sestre (punalua)
    4. syndyasmian – družina, v kateri lahko mož kot žena prenehata z zvezo po svoji volji in kolikor krat želita
    5. patriarhalna družina – prevladuje avtoriteta moškega
    6. monogamna družina – oba spola enakopravna
  - SORODSTVO KLASIFICARA NA:
    1. malajski tip
    2. turansko-ganowanijski tip
    3. arijsko-semitsko-uralski tip

***

- Morgan ugotovi, da v socialni evoluciji dejansko obstajajo objektivne zakonitosti, ki onemogočajo poljubno kombiniranje značilnosti ekonomije, družine, sorodstvenega tipa in socialnopolitične organizacije. Torej **določen tip ekonomije je vedno povezan z določenim tipom sorodstva, družine, socialnih organov.**
- In še določen tip sorodstva, družine, socialnih organov zmeraj izvira iz prav določenega časovno predhodnega tipa in se izteka v povsem določen prihodnji tip. Patriarhalna družina predstavlja prehod med predhodnim tipom parnega zakona ter kasnejšo monogamno družino, kjer sta oba spola enakopravna.
- **IZUM KLASIFIKATORIČNEGA TIPA SORODSTVA** je povezan z njegovim delom z Irokezi, prepričan je bil o povezanosti Indijancev z arijskimi etničnimi skupinami. Jedro je v drugačni logiki klasificiranja sorodnikov, kakor jo poznamo v deskriptivnih sistemih sorodstva. Značilen predvsem za nižje stopnje socialne evolucije, saj je ta način štetja sorodstva v načelu vezan na družbo, ki imajo skupne žene (družbe, ki ne presegajo stopnje poznega barbarstva). Tako loči 3 temeljne podtipe: turanijskega, malajskega in gauowanijskega(?).
- Morganovo delo je bilo v celoti gledano dobro sprejeto, imelo je tudi dolgotrajnejši vpliv na razvoj britanske antropologije.
- Njegovo delo *Ancient Society* so dobro sprejeli, čeprav naj bi bilo delno le sinteza odkritij drugih avtorjev:
  - o Naslonitev na Maina v zamisli o primitivni družbi in njenem razvoju
  - o Vpliv McLennanove Primitivne Marriage
  - o Vpliv Tylorja in Lubbocka
  - o tezo klasifikatorskega sistema naj bi prevzel od McIlvaina
  - o Močne, jasne primesi še drugih teorij: rasizma in difuzionizma
  - o vpliv evropskih evolucionistov - Darwina

- Harris pravi, da Morgan sploh ni etnograf, ampak »univerzalni zgodovinar« ter sploh ni evolucionist, ampak »apostol napredka«.
- Ni uporabljal izraza evolucija, niti kulturne ali socialne evolucije.
- Ni verjel v evolucijski nastanek človeške vrste, menil je da je bila Božja stvaritev, evolucija pa obvladuje razvoj človeške vrste šele po njenem nastanku.
- Neskladje z Darwinom: za Morgana je potek zgodovinskega razvoja sovpadal z napredkom. Tudi nasprotuje teoriji o degeneraciji. Ne strinja se z Darwinovo logiko, da evolucija lahko vodi tudi v nazadovanje in propad. Morganov napredek z evolucijo v bistvu fiziološko utemeljuje – naravni rezultat razvoja človeških možganov. Darwin se osredotoča na področje fiziološkega razvoja (omejil od področja člov. soc. organizacije in kulture). Morgan pa se ni ukvarjal s fiziološko evolucijo, ampak s socialno evolucijo.
- Morgan uveljavi materialistično razlago zgodovine. Potek zgodovine je stvar Božjega načrta, tako je prevzel nematerialistično razsežnost. Njegova teorija je jasno IDEALISTIČNA.
- Problem unilinearnosti ali neunilinearnosti in socialne evolucije – Harris pravi, da je neunilinearen, Kuper pa pravi da je unilinearen. Kljub razlikam in variacijam so družbene vrste epohe v bistvu enake. Ta identičnost je zadosten razlog, da bo razvoj vseh družb iste etnične epohe potekal v isti smeri. Pri vprašanju unilinearnosti gre za stvar merila oz. temeljne opredelitve obeh pojmov.
- ODNOS med MORGANOVO SOCIALNO EVOLUCIJO in RASIZMOM 19.st. – zgodnje obdobje Morganove dejavnosti označuje rasizem. Predpostavlja obstoj zveze med raso in kulturo. Ista kri tako proizvaja iste institucije. To je pripeljalo do absurdnega sklepa, da je irokeška terminologija vsebovana v krvi.
- Druga značilnost Morganovega rasizma je inferiornost (manjvrednosti) neevropskih ljudi in ras – vlogo osrednjega argumenta imajo možgani (velikost možganov, ki je spet odvisna od hrane).
- V zgodnjem obdobju je zagovarjal tezo o POLIGENEZI. Kasneje jo je odvrnil in sprejel monogenezo.
- V delu *Ancient Society* se je vrnil k temi o enotnosti človeštva in človeškega »napredka« - človek ima le eno zgodovino in napredek, eno smer razvoja.
- Morganov odnos do DIFUZIJE: Skeptičen do možnosti večkratnega izumljanja temeljnih socialnih in kulturnih elementov. Temeljni elementi so zmeraj izumljeni enkrat. Naravni potek socialne evolucije torej predpostavlja izposojevanje od razvitejših. Socialna evolucija manj razvitih je odvisna od bolj razvitih družb, od prevzemanja elementov. Tako je razvoj družb v resnici odvisen od difuzije, ne pa od poteka socialne evolucije. To je element, ki je v njegovi teoriji socialne evolucije jasna točka odmika teorije od modela socialne evolucije.

Dodal nekaj bistvenih elementov:

- Svoj (oz. razsvetljenski) model je opremil z izjemnim etnografskim gradivom. Razčlenil in izpopolnil je KOMPARATIVNO METODO. Temeljna načela in raba komparativne metode se je ohranila nespremenjena do danes.
- Ključen pomen ima njegov študij sorodstva, bil je prvi, ki je ugotovil, da je ključ sistema, ki pogojuje sleherno sorod. organ. Terminologija – identificiral klasifikatorčni sistem sorodstva.
- Pomembna je njegova usmeritev na terenu.
- Vrsta inovacij v zvezi s trofaznim modelom zgodovinskega razvoja.
- Njegova programska vloga njegove teorije – celotna naslednja generacija ameriških antropologov je sprejela njegovo delo kot program svojega dela.

VRSTA POMANKLJIVOSTI:

1. danes se ve, da je večina njegovih faz napačnih;
2. nesistematičnost odnosa med ekonomskimi in socialnimi parametri ter neustreznost odnosov med tipom sorodstva in tehnologijo;
3. podcenjeval pomen ekonomskih dejavnikov v poteku zgodovine;

4. kritike teorije kulturnega materializma;
5. preozkost kategorij v njegovih shemah.

Kritiziran predvsem zaradi:

- rasizma,
- zanikanja možnosti difuzionističnega razvoja,
- njegova logika evolucije ne sovпада z Darwinovim pojmovanjem le-te,
- univerzalni zgodovinar.

TRETJE POGLAVJE:

19. STOLETJE-KULTURNI EVOLUCIONIZEM: MAINE, TYLOR IN FRAZER

Socialni oz. kulturni evolucionisti 19. st. poleg Morgana še Lubback, Frazer, Tylor, Maine, Westermarck...

HENRY MAINE (1822 – 1888)

- *Ancient Law* (1861) pomeni prvi pravi začetek razprave o primitivni družbi, ki jo kasneje razčleni Morgan. Neposredna negacija in harmonične podobe naravnega stanja kot pri Russeauju.
- Po Mainu je prvotno stanje **patriarhalni despotizem** (*patria potestas*). Posameznik je član družinske skupnosti, ki jo vodi patriarh in je patrilinearna, je docela podrejen njegovi avtoriteti, kot so podrejeni tudi njegovi interesi. Posameznik v tem stanju nima svobode, pogoj za njegovo svobodo je nastop zakona. Polemika: ali je v prvotnem stanju človeštva vladal patriarhat ali matriarhat? Morgan zmago prevesi na matriarhat.
- Njegova patrilinerna teorija ne sovпада z matrilinerno. Oče matriarhalne teorije je Bachofen.
- Maine razvil logiko poteka razvoja človeške zgodovine pod vplivom marksizma; Od patriarhata do sodobne države: prirastek prebivalstva – povečanje družinskih skupnosti – zamenjava krvnih vezi s teritorialnimi: nastanek države in nastop zakona (to je hkrati stanje za uveljavljanje individualnih interesov in svobode). Zgodovinski razvoj poteka torej skozi revolucije, izmed katerih je najpomembnejša tista, ki zamenja krvne vezi s teritorialnimi. Zgodovina je univerzalno gibanje od patriarhalnega despotizma k državi, od statusa k pogodbi.
- Poudaril pomen komparativne in zgodovinske metode.
- Naslanjal se je na hipotezo o skupni indoevropski zgodovini ter na hipotezo, da Indija še zmeraj vztraja v stanju primitivne družbe, da razvojno stagnira in velja za prototip primitivne družbe.
- Najpomembnejši naslednik je Morgan. Vlival pa na ameriško socialno evolucijsko tradicijo kot tudi na britansko socialno antropologijo (Robertson, Smith, Fison, Howtt). Navajata ga tudi Lugard, Radcliffe Brown, vpliva na čikaško šolo.

EDWARD BURNETT TYLOR (1832 – 1917)

Pomemben je v kasnejši razcepitvi ameriške in britanske antropologije na kulturno in socialno med letoma 1937-1938. Avtor najpomembnejšega članka iz antropologije v 19. stoletju. Bil je dominantna figura britanske antropologije v zadnjem desetletju 19. stol.

- Preverjal je Darwinove evolucionistične hipoteze na področja socialnega in kulturnega razvoja (področje religije in kulture).
- Najnatančneje je razčlenil potek kulturne evolucije na religijo. **REDEFINIRAL JE RELIGIJO** – religija je vera v spiritualna bitja. Osnova vsake religije je animizem. Človek ima »spirit«, ki je razlog, da človek misli, živi in deluje. To razsežnosti imajo tudi vsa druga živa bitja in predmeti). Tylorja zanima tudi evolucija religije oz. njen razvoj (prvotno oboževanje duhov zamenja politeizem, nato monoteizem).
- Podal radikalno hipotezo: religija je značilnost ljudi oz. človeških skupin na vseh stopnjah njihovega razvoja, tudi najnižjih.
- Običajno se Tylorjev animizem deli v dve dogmi:
  1. gre za duhove individualnih bitij,
  2. gre za druge duhove.
- Hipoteza: med temeljnimi tipi religije (politistični, monoteistični) je treba iskati elemente kontinuitete. Nove religije vedno izraščajo iz starih. Zavzel stališče, da totemizma ne gre obravnavati kot religioznega sistema.

- Animizem, politeizem in monoteizem kot kognitivni vzorci kulture in njenega razvoja (enostavni tip religije se ujema z enostavnim tipom kulture).
- V delu *Primitive Culture* (1871) je podal prvo znanstveno **DEFINICIJO KULTURE**: kultura je kompleksna celota, ki vsebuje znanje, vero, umetnost, moralo, zakone, običaje in katerekoli druge sposobnosti in navade, ki jih človek pridobi kot član družbe.
- Z evolucijo religije sovpada tudi njegovo razumevanje **KULTURNE EVOLUCIJE**. Vse to pa je povezano z njegovo razčlenitvijo koncepta kulturnih residualov – **PREŽITKOV**: to so procesi, običaji, mnenja in drugo, kar se prenaša s silo običaja v nove stopnje družbe, zato so dokazi in primeri starejših stanj kulture iz katere so evoluirale te novejšje kulture. So edini elementi preteklih kultur, ki jih lahko neposredno opazujemo in analiziramo, sklepamo o značilnostih tistih stopenj razvoja kulture in religij, ki so davno minili. Brezsmiselni običaji morajo biti prežitki, praktičen pomen so imeli v preteklosti.
- Z razvojem kulture eksplicitno izpostavi pomen industrije.
- Razvil hipotezo o nastanku in funkciji eksogamije. **EKSOGAMIJA stabilizira vezi med skupinami, uvede politiko kooperacije oz. politiko alianse in ima izrazito prilagoditveno funkcijo**. Poročanje iz skupine je povezano z željo vzpostaviti prijateljske odnose z drugimi plemeni. Eksogamija torej vzpostavi prijateljski stik tam, kjer bi drugače prihajalo do konfliktov. Po Tylorju je eksogamija prvo načelo medplemenskega povezovanja. Se kaže kot institucija, ki blokira tendenco nekulturnih populacij k dezintegraciji, ki jih cementira v navade, zmožne živeti skupaj v miru in držati skupaj v vojni.
- Stranjski proizvod eksogamije (Tylorjeva konceptualna inovacija) je »**CROSS-COUSINE MARRIAGE**« - posebna vrsta poročne prakse, kjer je prepovedana poroka med otroki dveh bratov in med otroki dveh sester, hkrati pa je poroka med otroki bratov in sester dovoljena.
- Popolnoma **razdela koncept primitivne družbe** – primitivna družba je vezana na matriarhat oz. maternalnost.
- **UVEDE DOKTRINO O PSIHIČNI ENOTNOSTI** kot enakost delovanja možganov pripadnikov najrazličnejših delov človeštva. Psihološka konstitucija vseh ljudi, ne glede na družbo ali kulturo je v jedru identična in enotna. Difuzijo interpretira kot dokaz o psihološki enotnosti.
- **METODOLOŠKO SE NASLANJA NA ETNOGRAFIJO** – kot tudi njegova kritika obstoječega etnografskega gradiva, široko in komparativno zbiranje podatkov, redefinira rabo komparativne metode in jo postavi na statično osnovo, vztraja pri rabi zgodovinske metode (ni razumevanja brez zgodovine).
- **IZDELA SVOJO RAZLIČICO EVOLUCIONIZMA**: Nematerialistična razsežnost njegove teorije – ni ga zanimal tehnološki razvoj družb, temeljni interes je bil v rekonstrukciji mentalnega, intelektualnega razvoja. Njegov pristop do evolucije je v jedru nedarwinističen. Dve teoriji razvoja: teorija degeneracije v nižji kulturi in teorija progressa v višji kulturi. To kar ga loči je sprejemanje sovpadanja evolucije z razvojem. Tako je Tylor prej dedič razsvetljenstva kot darwinizma. Poudarja pomen izjem v poteku kulturne evolucije. Zgodovina kultur ni sestavljena iz povsem identičnih serij transformacije. Skozi sinhrono perspektivo opazimo razlike, skozi diahrono pa univerzalne sheme razvoja.
- **SPREJEMA VRSTO DIFUZIONISTIČNIH PREDPOSTAVK**. Evolucija in difuzija se dopolnjujeta – prepričan o poteku izposoje kulturnih elementov med kulturami, izposojevanje pa poteka od bolj k manj razvitim kulturam.
- **KRITIKE**:
  - Prisotnost elementov rasizma.
  - Ločitev zgodovine kulture od zgodovine ras.
  - Ni mu uspelo povezati logike socialne evolucije na eni strani z evolucijo na področju religije na drugi strani.
  - Poleg **rasizma** in **difuzionizma** še očitno **etnocentrizem**.
- Rešitev spora Morgan-McLennan.

- Najznačilnejši predstavnik nove generacije britanskih antropologov.

JAMES GEORGE FRAZER (1854 – 1941)

Je osrednja figura britanske antropologije med Tylorjem in Malinowskim. Učenec Robertsona, Smitha. Je nadaljeval prevlado kulturnega evolucionizma v prvih desetletjih 20. stoletja.

Najboljše personificiral razpravo o **TOTEMIZMU** (Robertson Smith je prvi povezal totemizem z religijo in religijo s socialno organizacijo – totemizem kot nek animizem z dodatki in to specifičnim fetišem za pleme in dednim prenosom tega fetiša po materini liniji). Prva knjiga iz leta 1887 je *Totemism*.

- **TOTEM** je razred materialnih objektov, na katere divjak gleda z vraževernim spoštovanjem, pri čemer verjame, da med njim in slehernim članom razreda obstaja intimen in povsem poseben odnos, ki je za vse koristen.
- Totemi so razdeljeni v klanske (najpomembnejši), spolne in individualne tipe.
- **KLANSKI TOTEM** je telo moškega ali ženske, ki sami sebe imenujejo z imenom totema, ki verjamejo, da so iste krvi, potomci istega prednika in ki so med seboj povezani s skupnimi dolžnostmi in skupnim verovanjem v totem.
- Totemizem razume kot religiozni in hkrati socialni fenomen.
- Totem je ločen od fetiša in razčleni njuno medsebojno izenačevanje.
- **Opređeli problem izvora totemizma:** v treh izdajah najslavnejšega dela *The Golden Bough*
  1. teorija: leta 1890 v prvi izdaji pravi, da je potrebno izvor totemizma iskati v tem, da divjaki ne razumejo naravnih zakonitosti in poteka naravnih procesov.
  2. teorija: (vpliv avstralske etnografije Spencerja in Gillena) izvor za nastanek totemizma je v poskusu manipulacije narave – razčleni evolucionistično triado magija-religija-znanost.
  3. teorija: leta 1910 je izvor totemizma treba iskati v tem, da divjaki ne poznajo fizioloških procesov, ki uravnavajo reprodukcijo vrste. Akt ustanovitve otroka je tako pripisan totemskemu duhu. Ta teorija je prvotno bila razčlenjena v njegovem delu *Totemism and Exogamy* – delo kot prelomnica s starimi metodami antropološke šole.
- Njegovo stališče o totemizmu je bilo povezano z razčlenjeno predstavo o **PRIMITIVNI DRUŽBI** – prvotno stanje socialnih organizacij je opredeljevala **DUALNA ORGANIZACIJA**, ki je skozi razvoj (proces segmentacije) prešla v 4-razredno in 8-razredno socialno organizacijo.
- Razloge za nastanek **EKSOGAMIJE** je treba iskati v naravnem odporu do spolnih odnosov s sorodniki in ne le v politiki alianse. V svojo podobo primitivne družbe vključi Tylorjevo »cross-cousine marriage«.
- **METODOLOGIJA** - njegovi metodološki prispevki:
  - uporaba komparativne metode – njegova različica je bila v jedru tylorjevska;
  - uvedba vprašalnikov – podatki o Aziji in Afriki;
  - izpostavi pomen dejstev nad interpretacijo – meni, da imajo etnografski podatki večji pomen, kot njihova interpretacija. Zahteva ločevanje deskriptivne in interpretativne oz. komparativne etnologije;
  - pomen avstralske etnografije;
  - podpiral terensko delo, vendar sam ni nikoli bil na terenu in ostane »model arm-chair antropolog« - ohranja tradicionalno delitev dela: antropolog vprašuje in sintetizira, terenec pa hipoteze preverja.
- **NAJPOMEMBNEJŠI DOSEŽKI:**

- o Povezuje evolucijo z razvojem (izključuje degeneracijo). Kuper ga označuje za »apostola progres«.
  - o Njegova teoretska pozicija je generalno tylorjevska (in ne smithovska) – zbira, sintetizira.
  - o Vztrajal pri ločitvi teorije od etnografije.
  - o Antropologijo pojmuje kot čisto teorijo o preteklosti.
  - o Teza o t.i. »the volcano underfoot« pod mirnim licem civilizirane družbe spi vulkan, ki lahko kadarkoli izbruhne.
  - o Vdor relativizma in »protofunkcionalistične« teorije (izpostavlja funkcionalnost kulturnih elementov).
  - o Izoblikoval stališče, da ni enega gledanja na dejstva.
  - o Povezoval raso in kulturo in pripisoval totemizem obarvanim rasam.
  - o Izumi nov žanr pisanja – etnološka detektivka.
- **KRITIKA:**
    - o Primesi rasizma – uporablja izraze »nižja rasa«, »naša imperialna rasa«, »manj civilizirane rase«. Ta zadnja raba je že izrazito darwinistična (povezuje raso in tip kulture oz. stopnjo civilizacije).
    - o Kritiziral ga je Lang: »*The Golden Bough* je najbolj neumna knjiga našega časa.« Poleg Robertson Smitha je Lang najznačilnejši predstavnik britanske šole – napiše knjigo je *Magic and Religion* (1901) v kateri je zavrnil Frazerovo tezo, da je magija predhodnica religije in da je totemizem po izvoru religijski – poudaril je dejstvo, da je totemizem po izvoru socialen in da mu je religijska razsežnost dodana kasneje. Kritiziral je tudi Frazerjevo razumevanje primitivne socialne organizacije ter zavračal Frazerjevo dualno organizacijo in segmentizacijo.
    - o Tudi Marett ga je kritiziral. Zavračal je njegov racionalistični pristop k razlagi magije, totemizma in religije.
    - o Kritike glede njegove »arm chair« drže – je antropolog, ki nikoli ni videl »primitivca«.

Četrto predavanje:

POSKUSI PREBOJA EVOLUCIONISTIČNIH MODELOV 19. STOLETJA: EMILE DURKHEIM

Durkheim ima posebej velik vpliv na oblikovanje antropoloških teorij v 30. letih 20. stoletja, ko njegova pozicija postane osišče razlik med Malinowskim in Radcliffe-Brownom, kasneje pa še med britansko socialno in ameriško kulturno antropologijo.

Obča izhodišča in načela za proučevanje družbe:

- Izrazi neustreznost enačenja družbe z drugimi, posebej biološkimi fenomeni. Družbo obvladujejo posebni zakoni, ki se ločijo od zakonov, ki obvladujejo biološke organizme.
- Družba je poseben pojav »**SUIS GENERIS**« in je specifična realnost, ni izolirana realnost; je del narave, v resnici njena najvišja reprezentacija.
- Od narave se družba razlikuje po večji kompleksnosti.
- **DVOJNA POZICIJA DRUŽBENEGA**: družbena dejstva je treba obravnavati kot objektivne pojave. Družba je sistem. Družbena dejstva se pojasnjujejo z drugimi družbenimi dejstvi in se ne smejo reducirati na druge tipe pojavov, še posebej ne na tiste, ki jih proučujejo druge znanosti.
- **FUNKCIJA** slehernega posameznikovega dela sleherne družbene institucije je določena z obstojem celote oz. družbe. Npr. funkcija religije je zagotavljanje povezovanja posameznikov v družbi.
- Za njegovo **razumevanje funkcije** je značilno vsaj nekaj dimenzij: intrasistemska (deli celote so funkcionalni), makrosociološka perspektiva (od dela k celoti), procesualnost in sinhroničnost.
- Smisel in pomen določenega družbenega dejstva, institucije, običaja ni mogoče razumeti izolirano, ampak tako le znotraj celote. Treba ju je deduktivno izpeljati iz družbe; sta stvar analize, ne opazovanja.
- Družbene institucije so proizvod družbe, ki so nespremenljive, vendar zamenljive (Npr. funkcija družine se skozi čas spreminja, spreminja pa se zato, ker se spreminjajo družbe).
- **POSAMEZNIK** je del družbe, ji je podrejen. Razvoj posameznikov določajo sama družbena dejstva, ki so posameznikom časovno prehodna in od njih trajnejša. Posameznik razvije tiste značilnosti v družbi, ki so zanj v tej družbi funkcionalne. Razvija se skladno z institucijami oz. običaji. Vse to omogoča **SOCIALIZACIJA** (da sprejme vrednote in navade družbe). Te vrednote so določene s potrebami družbe. Posameznik nima nikakršne možnosti izbire, temveč je v družbene institucije objektivno vključen s socializacijo.
- Povedano pa ne pomeni, niti ne zanika avtonomnost individualnega uma (posamezniki lahko sami do določene mere spremenijo svet). Ideja razreda je instrument mišljenja, ki ga je skonstruiral človek. Povezanost posameznikovega mišljenja z družbo ima za posameznika in njegovo podreditev družbi temeljni pomen – gre za moralno prisilo, ki je za intelektualno življenje to, kar so moralne obljube za voljo.
- Za Durkheima je človek **dvojno bitje**: individualno bitje, ki ima svoje temelje v organizmu, zaradi česar je krog njegovih aktivnosti striktno omejen in socialno bitje, ki predstavlja najvišjo realnost v intelektualnem in moralnem redu, ki jo lahko spoznano z opazovanjem.
- **Kolektivna zavezanost in moralna prisila** za posameznika kot pripadnika družbe. Kolektivna zavest je nadrejena individualni zavesti pripadnikov družbe in je najtesneje povezana s solidarnostjo teh pripadnikov. Ni samo potrebna za obstoj družbe, temveč je nujno sredstvo **PRISILE**, ki avtomatično uravnava vedenje posameznikov, tako da se vedno znova podrejajo potrebam družbe. Za obstoj družbe sta nujno povezana moralni in individualni konformizem in sodita med temeljne družbene potrebe (primeri so družina in religija).
- **SOCIALNA KONTROLA** je instanca notranje in zunanje kontrole. Zunaj nas obstaja javno mnenje, ki nas presoja, toda družba je reprezentativna tudi znotraj nas.

- Večina družb ustreza opisanemu stanju urejenega sistema oz. integracije – možna pa so tudi odstopanja. Porušitev moralnega konsenza pomeni stanje **ANOMALIJE** – situacija, ko je stari moralni red porušen, ni pa še novega, ki bi prevzel njegovo funkcijo.
- Samomor kot družbeno dejstvo.
- **Komparativna analiza modernih in primitivnih družb:** ugotavlja vrsto razlik po materialni in moralni gostoti. Materialna gostota so demografske značilnosti družbe. Moralna gostota pa so obseg in kakovost odnosov med pripadniki posamezne družbe. Ne gre za rekonstrukcijo zgodovine, ampak za razumevanje sedanjosti, sedanja družbena dejstva.
- Temeljna os Durkheimove primerjave je funkcionalna(ne razvojna). Bolj kot so družbene institucije primitivne, lažje je uvideti njihovo temeljno strukturo, lažje je odkriti znake, ki so z njimi povezani. Zato je raziskovanje primitivnih družb nujno, saj se tam kaže organizacija v »svoji goloti«, torej enostavno.
- Primitivne in moderne družbe se med seboj razlikujejo po materialni in moralni gostoti.
- Za **primitivno družbo** je značilna MEHANSKA SOLIDARNOST: nižja moralna in materialna gostota, nerazvita delitev dela – klani: družbena skupina v kateri sorodstvo izvira izključno iz skupnega imena.
- Za **moderno družbo** je značilna ORGANSKA SOLIDARNOST: visoka moralna in materialna gostota, visoka stopnja delitve dela, visoka ekonomska specializacija, več družbenih institucij. Podoba modernih družb je v veliki meri ANTITEZA podobi primitivnih družb.
- **KLAN** je temeljna socialna enota v primitivni družbi. Najznačilnejši karakteristiki klana sta sorodstvo in totem. Sorodstvo izvira iz skupnega imena. Klan je preko totemizma del kozmološkega sistema, ki je bil v začetku matrilinearen in eksogamen (bazično izhodišče). Patrilinearni so bili kasnejši. Prevladujoče je krvno načelo, možno že tudi teritorialno.
- Etnografski vir za ugotavljanje relativnosti moderne družbe so bili **Aborigini** – najčistejši primer klanske organizacije, najbolj nerazvita oz. primitivna družba.
- **ETNOGRAFIJA in ETNOGRAFSKO GRADIVO** – Durkheim je kazal izjemni interes za etnografijo, ki jo navezuje na komparativno analizo primitivnih in modernih družb. Zanj je imelo dvojno vlogo:
  - Možnost rekonstrukcije podobe primitivnih družb;
  - Daje neposredno evidenco o tem, da so institucije moderne družbe relativne.
- Za socialno analizo je potrebno gradivo uporabiti selektivno:
  - Poznavanje oz. nepoznavanje gradiva (poznavanje dejstev je nujno)
  - Potrebno pretehtati teže podatkov, ki jih posamičen etnografski primer nudi
  - Kritiki usmerjeni predvsem zoper rabo komparativne metode pri tedanjih socialnih in kulturnih evolucionistih.
- Durkheim kritizira tudi izolacijo posameznih družbenih in kulturnih elementov (zaradi načela, da posamezna družbena dejstva ne morejo biti razumljena znotraj sistema, katerega del so).
- Delo *Les Formes elementaires*.
- Durkheimov **MODEL ZGODOVINSKEGA RAZVOJA:** Evolucija sovпада z zgodovinskim razvojem; temeljni značilnosti sta unilinearnost in univerzalnost, razvoj poteka od mehanske k organski solidarnosti.
- Enostavne socialne forme so na začetku zgodovine naravne, zgodovinski razvoj razume kot proces diferenciacije in segmentizacije
- Potek razvoja: horda – matriarhat – patriarhat
- Groba shema razvoja primitivnih družb: matriarhat – Aborigini – patriarhat
- Potek razvoja religije: totemizem – politeizem – monoteizem
- Vpliv Tylorja in Morgana, da bodo neevropske primitivne družbe ponovile razvoj modernih evropskih družb.

- Tisto, kar ga loči od socialne in kulturne evolucije pa je dejstvo, da se je odrekel iskanju zgodovinskih izvorov začetkov socialne organizacije (ni mogoče določiti, kdaj točno se je npr. začela religija).

TOTEMIZEM IN EKSOGAMIJA:

- Ukvarjal se je z analizo totemizma in eksogamije.
- Tipična značilnost primitivnih družb.
- Totemizem poveže s socialno organizacijo in z religijo. TOTEM se veže na klan, ki ga gre razumeti v dvojnem smislu: kot »ime« in kot »emblem« klana.
- EKSOGAMIJA – veže jo na matriklan. Je konsekvence totemskih pravil in verovanj, ki je najtesneje povezana s tabujem. Vsa sorodstvena pravila, načela eksogamije se naslanjajo na socialno (in ne biološko) sorodstvo.

FUNKCIJA

Inovacija je **UVEDBA FUNKCIJE kot osišča analize družbenih pojavov** (najpomembnejši dosežek!).

- Kot prvi avtor v 19. stol. se je pri analizi družbe resnično oddaljil od razsvetljenskega izhodišča o analizi družbe kot delu naravne zgodovine. Odmik od naravoslovja je pogoj za objektivnost v družbenem proučevanju.
- Koncept funkcije postavi v središče analize slehernega socialnega fenomena.
- Prvi avtor, ki se resnično ukvarja sistematično s komparativno analizo primitivnih in modernih družb. To primerjanje je po merilu FUNKCIJE nujno vodilo v posebno vrsto vrednotnega relativizma.
- Na poseben način razume odnos med posameznikom in družbo. Družba determinira svoje sestavne dele, institucije določajo socialno aktivnost in simbolno identiteto, to pa posledično determinira posameznika. Zavrne psihologistične razlage vedenja posameznikov in vzrokov zanje.
- Prepletenost z vplivi Spencerja, Wundta, Robertson Smitha, Morgana, Tylorja.
- Navezava na biološke različice evolucionistične teorije in na kulturni in socialni evolucionizem. Njegova analiza totemizma je bila nadaljevanje tistega, kjer so se socialni in kulturni evolucionisti ustavili.

KRITIKA:

- Očitek teoretskega eklekticizma;
- Pomanjkanje izvirnosti;
- Očitek, da v analizi totemizma ni uspel pojasniti, zakaj so določene biološke vrste izbrane za toteme;
- Zanemarjanje zgodovinske perspektive.

DOLGOROČNI UČINKI:

- Most k Malinowskemu in Radcliff-Brownu – utemeljiteljema moderne socialne antropologije.
- Njegovo delo je najpomembnejši produkt antropološke diskusije o totemizmu.
- Vpliv na oblikovanje francoske antropologije (preko nečaka Maussa in šole Auiee Sociologique).
- Analiza socialne morfologije, socialnih odnosov – nadaljuje R.-B.
- Študij družbe kot moralnih sistemov – Mauss.

Peto predavanje:

POSKUSI PREBOJA EVOLUCIONISTIČNIH MODELOV 19. STOL: MARX IN ENGELS

DIALEKTIČNI MATERIALIZEM v 20. stoletju še znan kot marksistična antropologija (teoretska dela Marxa in Engelsa). Vpliv Lubbocka, Maineja, McLennana, Morgana, Darwina, Lamarcka, razsvetljenske antropologije, difuzionizma. Morgan je avtor, ki bi naj imel ključen vpliv na razvoj teorij MARXa in ENGELSa.

Zasledimo sovpadanje socialne evolucionistične paradigme in paradigme dialektičnega materializma. Po Marxu in Engelsu je **potek zgodovine** skladen s stalnim napredkom oz. razvojem, ki ne dopušča proces degeneracije. Propad civilizacij je tudi treba brati kot uveljavitev napredka – propadejo navadno družbe oz. kulture, ki dajejo prostor drugim. Propade družb razlagata: družbe, ki nastanejo iz starih družb v sebi zberejo vse dosežke in pozitivne razvojne rezultate propadlih družb.

Zgodovinski razvoj je fazni proces, ki je univerzalni in unilinearen. Njuna shema je petstopenjski model zgod. razvoja glede na doseženo stopnjo razvoja produktivnih sil in tipa lastnine. Za delitev so važni ekonomski kriteriji, za faze pa je značilen logični avtomatizem:

1. faza prvotnega komunizma
2. sužnjelastništvo
3. fevdalizem
4. kapitalizem
5. razviti komunizem.

Končni rezultat zg. razvoja je razviti komunizem – to je stopnja, ki jo dobo nekoč dosegle vse družbe in označuje »konec zgodovine v sedanjem smislu«.

Uporablja tudi temeljni kulturni in socialni evolucijski model delitve zgodovine na tri faze (Divjaštvo-Barbarstvo-Civilizacija) in podfaze..

Tudi hierarhično vrednotenje razlik med družbami in hierarhično razvrščanje družb glede na stopnjo razvitosti – evropski kapitalizem je superioren v primerjavi z neevropskimi družbami (evropocentrizem). Marx je pristaš t.i. uvoza zgodovinskega razvoja v neevropske družbe, ker te prinašajo višjo fazo zgodovinskega razvoja. Na ta način opravičujeta evropski kolonializem. Ta teza pa je v nasprotju z logiko univerzalnosti in unilineranosti zgodovinskega razvoja, saj teoretično vseeno zagovarjata, da faze ni mogoče preskočiti, pospešiti.

Prežitki (naveza na soc. in kult. evolucionizem) se pojavljajo kot ostanki predhodnih faz. Trdita, da vse značilnosti nikakor ne izginejo z »družbene scene« takoj ko propade neka faza zgodovinskega razvoja. Podobnost s socialno in kulturno evolucijo tudi pri problematiki primitivnih družb.

Osnovne značilnosti Marxovega in Engelsovega razumevanja DIVJAŠTVA, BARBARSTVA in CIVILIZACIJE (ki je podrejena 5 stopenjski shemi zgodovinskega razvoja).

Engles v celoti prevzame Morganovo členitev zgodovine na 3 omenjene faze, kot tudi podfaze. Prevzame tudi Marxovo teorijo po njegovi smrti. Engelsovo delo *Izvor družine, privatne lastnine in države* (1884) je sinteza Marxove teorije razvoja razrednih družb s socialno evolucijsko teorijo zgod. razvoja družb do nastopa civilizacije.

Ta sinteza je rezultirala kot edina teorija zgod. razvoja 20. stoletja

ENGELSOVA SHEMA:

DIVJAŠTVO

Zgodnja faza – otroška doba človeškega rodu, človek deloma živi še na drevesih. Ekonomija je nabiralniška. To je obdobje prehoda iz živalske v človeško eksistenco.

Srednja faza – ribolov in uporaba ognja, lončarstvo, migracije ter odkrivanje novih živali, zgodnja kamena doba. Danes neposredni dokaz: Avstralci in mnogi Polinezijci. Pojav ljudožerstva

Višja faza – lok in puščica, lovske družbe, lok, naseljevanje v vaseh, pletenje košar, čoln, deske za hiše. Dokaz: Indijanci

BARBARSTVO

Zgodnje – domače živali in živinoreja, izum lončarstva ter gojenje rastlin.

Pojavi se divergenca v razvoju različnih celin. Pride do tega, da se uveljavijo različne naravne razmere obeh velikih zemeljskih celin (V in Z).

Srednje

Razvito – višnja stopnja barbarstva se začne s taljenjem železa, poljedelstvo, ladje, obzidana mesta, pesništvo, naraščanje prebivalstva. Primer: Grki v helensko dobi. V Ameriko so to stopnjo prinesli Evropejci.

CIVILIZACIJA

Sužnjelastništvo – privatna lastnina

Fevdalizem

Kapitalizem

Nadaljnja predelava naravnih izdelkov, industrije in umetnosti, črkovna pisava. Družba dobi novo obliko organizacije – organizirana je v razrede. Poudari pomen privatne lastnine za civilizacijo, kar privede do izkoriščanja enega razreda proti drugemu. Imenuje jo osnova civilizacije. CILJ CIVILIZACIJE: bogastvo (bogastvo posameznika)!

RAZVITI KOMUNIZEM

RAZLIKE z ostalimi modeli razumevanja zgodovinskega razvoja. Marx ni podal nobene sistematične analize podobe družb pred nastopom civilizacije.

Terminološke razlike:

- Novo poimenovanje faz kot družbenoekonomskih formacij;
- novo je poimenovanje ekonomskih dejavnikov in ekonomske baze;
- razlike strukturiranosti modela je v njegovi pet-faznosti;
- najpomembnejše razlike se vežejo na logiko v razumevanja funkcioniranja tega modela;
- gre za razlike v razumevanju prehoda iz ene v drugo fazo – pri evolucionistih je prehod miren, spontan in brez diskontinuitet; pri Marxu in Engelsu je skokovit, z diskontinuitetami oz. revolucijami = pomeni preskok v novi tip produkcijskih odnosov in zamenjava vladajočega razreda in celotne organiziranosti družbe;
- razlika med revolucijo in drugimi tipi socialnih nemirov je, da revolucije ne uničijo materialne produkcijske baze družbe, ampak prinašajo nov, zgodovinski tip produkcijskih odnosov, medtem ko so drugi tipi socialnih nemirov – npr. vstaje, upori praviloma manj radikalni in pogosto usmerjeni nazaj, k obnovi že preseženega zgodovinskega stanja.
- Konflikt, ki vodi v revolucijo je konflikt med doseženo stopnjo produkcijskih sredstev in obstoječimi produkcijskimi odnosi. Prevladujoča zakonitost zgodovinskega razvoja je tudi pri njiju v bistvu KONTINUITETA – temeljne značilnosti nove zgodovinske faze nastanejo že v stari zgodovinski fazi. Kontinuiteta se uveljavi skozi konflikte.
- Za Engelsa so tudi gibanja revolucije kot «revolucija leta 1525» in «revolucija leta 1848» razredni boj.
- Žene razvoj zgodovine naprej in celotna zgod. je razumljena kot zgodovina razrednega boja.

Ključno navezavo M. in E. teoretske pozicije gre iskati v tradiciji nemške klasične filozofije. Vidi se tudi vpliv evolucionizma 19. stol – tistega v naravoslovni različici. Primesi DIFUZIONIZMA – v sprejemanju možnosti prenosa evropskega razvoja in njegovih rezultatov v manj razviti neevropski svet.

ZNAČILNOSTI in VPLIV MORGANA:

1. Podobnost v izpostavljanju ekonomskih dejavnikov kot ključnih za potek zgodovinskega razvoja vloga privatne lastnine. Marx je pomen ekonomskih dejavnikov poudaril še prej kot je študiral socialno in kulturno evolucijo. Strukturiranosti na produkcijske sile in odnose pri Morganu ni. Pri Morganu tudi ni diadne slike družbe. Marx in Engels postavita tezo o ekonomski bazi in družbeni nadstavbi. Pri Marxu in Engelsu imajo ekonomski dejavniki status gibala zgodovinskega razvoja – pri Morganu vse poteka po Božjem načrtu. V jedru torej Morganov socialni razvoj ni določen z ekonomskim razvojem. Razlike so tudi pri poudarjanju vloge privatne lastnine.
2. Povezanost tipov družbe s tipom lastnine – Marx je to razvil že pred branjem socialne in kulturne evolucije. Tip lastnine – tip družine.
3. Morganovo prehajanje s krvnih na teritorialne vezi.
4. Razvoj religije – vključevanje oz. ne vključevanje razvoja religije v model zgodovinskega razvoja (Pri Morganu je izključen.) Religija je tip sprevržene zavesti – preko razvoja religij sledita razvoju zavesti; ekonomska baza vpliva na tip zavesti – religija je sredstvo v oblasti vladajočega razreda.
5. Faze prvotnega komunizma – bistvene razlike med Marxom in Morganom.

KRITIKA:

Engelsov »*Izvor družine, privatne lastnine in države*« iz leta 1884 ni nikakršen teoretični dosežek, je pa relativno dobro dopolnilo Morganu. Engels je od Morgana prevzel osnovne faze in jih razčlenil na podfaze.

Šesto predavanje: PRELOM STOLETIJ DO KONCA IN NAPREJ

Pomemben vpliv na antropologijo 19. stoletja imata tudi.

- (poleg socialnega in kulturnega evolucionizma);
- Socialni darwinizem z rasizmom;
- Klasični difuzionizem.

SOCIALNI DARWINIZEM Z RASIZMOM

Gre za usmeritev, ki je najbolj vplivala na splošno razumevanje razlik med človeškimi skupinami. Še posebej ko gre za njihovo rasno pripadnost. Govorjenje o »nižjih« in »višjih« rasah je bil obče sprejeti standard za označevanje razlik med Evropejci in neevropejci. Izogniti se mu nista mogla niti Morgan in Tylor.

1. **postavka – povezanost rasne pripadnosti s stopnjo kulturnega razvoja:** Kulturni razvoj oz. kulturna revolucija pri Evropejcih je dosegla tako visoke faze razvoja kot pri nobeni drugi rasi. Le ti so bili belci. Manj razviti pa so bili vedno predstavniki drugih ras. Evropejci (belci) predstavljajo tako najbolj razviti del človeške vrste. Pripadnost beli rasi jih usposablja za najvišje dosežke na področju kulturnega in socialnega razvoja. Rasna pripadnost nebelim rasam je torej biološka ovira za doseganje tiste stopnje razvitosti, kot jo lahko srečamo pri Evropejcih.
2. **postavka – kulturna in socialna evolucija je postala odvisna od biološke:** nasledek te odvisnosti obvladujejo isti zakoni kot biološko evolucijo. Kulturni razvoj je torej odvisen od svobodne konkurence med posamezniki oz. skupinami. Izpostavlja se NARAVNA SELEKCIJA in načelo preživetja najsposobnejšega. Tovrstne zveze pripisujejo Darwinu (*The Origin of Species*) je pa v resnici starejše – kaže se že v preddarwinovskem demografskem determinizmu (Thomas Malthus – demografska rast prebivalstva nujno vodi v boj za obstanek).
3. **postavka – v boju za obstanek preživi najmočnejši/najsposobnejši:** Umiranje ali propadanje družb je odvisno od sposobnosti in konkurence posameznikovih navad in ras. Preživijo pač sposobnejši. Umirajo tiste kulturne različice, ki jih je naravna selekcija določila. Na ta način se kultura izboljšuje ter vleče socialni in kulturni razvoj naprej.

HERBERT SPENCER – najpomembnejši predstavnik socialnega darwinizma (nekateri označujejo, da je njegov vpliv večji od Darwina):

- Spencer zagotavlja prevlado Lamarckove različice evolucionizma nad Darwinovo.
- Med drugim ga Galton omenja kot tistega, ki je priskrbel zbirko običajev vseh narodov o katerih obstajajo podatki in je oblikovana na urejen način, ki omogoča komparacijo.
- Enačenje naravne selekcije s kulturno in družbeno selekcijo, obsežna raba organskih analogij pri opisovanju družbenih fenomenov in principov.
- Razvije ZNANSTVENI RASIZEM – težnja po odkritju oz. razvoju konkretnih znanstvenih dokazov v objektivnem obstoju kvalitativnih razlik med rasami. Tu gre predvsem za metode, ki naj bi kazale na kvalitativno različnost možganov pri pripadnikih različnih ras. Znan rasizem odkril »enfalični indeks« - eno temeljnih merilnih orodij za kvalitativno razvrščanje predstavnikov različnih ras.

Razprava o biološko fiksiranih kvalitativnih razlikah med rasami je tudi eno od osišč spora »monogeneza-poligeneza« in deli avtorje 19. stol. na dva tabora.

Kulturni in socialni evolucionisti so v jedru nadaljevali temeljne usmeritve difuzionistične etnologije. Klasični difuzionizem je označil »temeljno tranzicijo v zgodovini antropologije«. Tisto od kulturnega in socialnega evolucionizma 19. stol. k neodifuzionizmu 20. stoletja.

DIFUZIONISTIČNA ETNOLOGIJA je logika po kateri je razlago podobnosti med ljudmi različnih kultur treba navezovati na mešanje kultur.

JAMES COWLES PRITCHARD (Velika Britanija) v prvi polovici 19. stol. odigra odločilno vlogo z *Researches into the Physical History of Man* (1813) in *An Analysis of the Egyptian History of Man* (1813), njegova difuzionistična etnologija je vezana na razpravljanje o nastanku ras – vse rase so istega skupnega izvora in razlike nastanejo zaradi gibanja skozi različna okolja – cilj etnologije je rekonstrukcija tega gibanja:

- Razlike med rasami so torej posledica okolja;
- Kljub razlikam na fizični, lingvistični in kulturni ravni pa je potrebno zgodovino človeštva jemati kot eno in enotno (razlike nastajajo kot deli procesa).

Prichardova difuzionistična etnologija je pomembna za oživitev difuzionistične paradigme v začetku 20. stoletja v Veliki Britaniji, ne za pojasnjevanje razlik, ampak tudi kot del egiptomanije 20. stol. (Egipt vidi kot center napredka znanosti in hkrati degeneracije religije).

Zaton Prichardove difuzionisti

ne etnologije je nastopil v 60. letih in sicer z naraščajočo količino neevropske etnologije, ki je njegova paradigma ni več obvladala (ni zmogla odgovorjati na vprašanja povezana z zgodovino).

MAX MÜLLER (Nemčija) je predstavnik difuzionizma izven VB:

- Izdaja komparativno usmerjena dela o primitivnih religijah in filologiji;
- Goji pozicijo, ki je v nasprotju z večino kulturnih in socialnih evolucionistov, arijce razume predvsem lingvistično, ne pa tudi rasno kategorijo.

Trojica **FRIEDERICH RATZEL, FRITZ GRÄBNER** in **WILHELM SCHMIDT (Nemčija)** – v okviru nemškega geografskega gibanja razvije jasno difuzionistično pozicijo. Pomen nemškega difuzionizma je predvsem v njegovi razliki, ki se pokaže kot ključna prelomu stoletja – tako se Boas kot Rivers naslonita na nemško difuzionistično etnologijo 19. stoletja, ko kritizirata socialni in kulturni evolucionizem tako na ravni teorije, še bolj pa na ravni metode.

Zmaga kulturnega in socialnega evolucionizma nad difuzionizmom v drugi polovici 19. stol. – ni bila nikjer dokončna ali popolna, tudi v VB ne (problem difuzije se je iz difuzionizma preselila v kulturni evolucionizem:

- povezanost se najbolj kaže v poskusih sinteze difuzionizma in evolucionizma Corta Haddona.

LETO 1900 (prelom stoletja je obdobje kontinuitete)

Prevečkrat ocenjujejo konec 19. stol in začetek 20. stol. za točko v kateri se je »prava antropologija« šele začela. Za točko pred katero antropologije tako rekoč še ni bilo in za katero je antropologija nastala tako rekoč iz nič. Odločilno vlogo pri tem ustanavljanju antropološke vede se pripiše praviloma Franzu BOASU.

BRITANSKA ANTROPOLOŠKA SCENA okoli 1900

FRAZER je s svojo 2. izdajo svojega najslavnejšega dela *The Golden Bough* zagotovil znanstveni status – to je tudi obdobje njegove prevlade na britanski antropološki sceni.

V tem času ge za zamenjavo generacij in za zamenjavo prevladujočih teoretskih paradigem. Morgan umre (1881), Tylor zboli – njegovo mesto pa prevzame Frazer.

Do l. 1911 se v ameriški in v britanski antropologiji NE zgodi nič pretresljivega. Konec 19. stol. izide peščica pomembnih antropoloških del različnih avtorjev, ki so pomembna tako za avtorje (Frazer, Boas, Durkheim, Westermarch, Spencer) kot tudi za nadaljnji razvoj same antropologije.

- 10 let VB vlada Tylor, v ZDA vlada Morgan

+ 10 let v VB vlada Frazer (1896 Tylor znori), v ZDA vlada Boas (Morgan umre 1881)

Ne gre le za zamenjavo generacij, ampak za zamenjavo prevladujočih teoretskih paradigem v VB vlada Tylor, v ZDA vlada Morgan, potem pa po prelomu stoletja v VB vlada Frazer (1896 Tylor znori), v ZDA vlada Boas (Morgan umre 1881).

Na samem začetku 20. stol se v antropologiji ni zgodilo ni presenetljivega – omembe vreden BOAS, ki je pričel s svojim vplivanjem in širjenjem t.i. BOASOVEGA KROGA – širjenje difuzionizma (v VB bilo počasneje).

TEMATIKE IN KONCEPTI OB PRELOMU STOLETJA:

Dve tematiki, ki so ju proučevali antropologi na prelomu stoletja sta:

- **totemizem** - Še vedno ni rešeno vprašanje o izvoru totemizma.
- **primitivne družbe** – Ortodoksno razumevanje primitivnih družb ob prelomu stoletja postavlja matriarhat pred patriarhat. Skupinska poroko skupaj s cross-cousine tipom je razumljena kot značilnost zgodnjih družb. Nedokazano pa je izvorno stanje seksualne promiskuitete. Sprejeta je teza, da klasifikatorični sistem sorodstva odraža socialno organizacijo ter ocenjuje avstralske Aborigine kot tisti tip socialne organizacije, ki je najbližje prvotnemu stanju kulturnega in socialnega evolucionističnega razvoja. Odločilna tudi uvedba tabuja brat-sestra – pripelje do organizacije v kateri skupine bratov menjavajo sestre, žene pa so skupne (t.i. SKUPNI ZAKON).

METODA, ki prevladuje je **komparativna**, gradivo so pridobivali od etnografov na terenu – potreboval je ljudi – terence, ki so v skladu z njegovimi že sprejetimi teorijami zbirali podatke, ki so bili potrebni za potrditev teorije – »arm chair« drža.

Na prelomu stoletja opazamo tudi krepitev relativizma in relativističnih antropoloških pozicij.

RELATIVIZEM po FRAZERJU:

- Razglasi načelo, da ne obstaja noben absoluten način gledanja na svet, ljudje različnih kultur imajo različna gledanja na isto dejstvo – razlike so pogojene z okoljem in ne z vrojenim.
- RELATIVIZEM – vsaka spoznava je relativna, odvisno od kulturnega stanja.
- Druga raven relativizma zadeva oceno kakovosti evropske kulture oz. civilizacije – sprememba dojemanja neevropskega sveta.
- Evropski vidik onemogoča razumevanje kultur domorodcev – neuporabnost evropskih kategorij pri proučevanju neevropskih kultur, pomen elementa »native view«.

INSTITUCIONALIZACIJA ANTROPOLOGIJE:

- Ob prelomu stoletja se po vsem svetu pojavijo združenja, organizacije, ustanove in pojavi se začetek institucionalne študije socialne in kulturne antropologije – tako v ZDA kot Evropi.

RABA DISCIPLINARNIH OZNAK – oznaka *antropologija* pomeni ne le rekonstrukcijo zgodovine, ampak tudi proučevanje fizičnih značilnosti populacije, prazgodovinskih in lingvističnih značilnosti kultur. Distinkcija *kulturna in socialna antropologija* razčleni dva temeljna pristopa, distinkcija *antropologija, etnologija in etnografija*, delitev dela pri etnologiji in sociologiji. (Distinkcija = razlikovanje, razločevanje).

KRIZA v kulturni in socialni ANTROPOLOGIJI ob prelomu stoletja:

- Morganova smrt in Tylorjeva bolezen;
- Kriza kulturno in socialno evolucionistične teoretske paradigme – največjo vlogo odigra naraščajoča ETNOGRAFIJA (kopičenje podatkov).
- Problem definicije enote komparacije in njenih značilnosti (problem neodvisnih spremenljivk, ki so predmet komparacije, npr. primerjava običajev v različnih kulturah).

ZAKLJUČEK:

Prelom stoletja v razvoju antropologije je bistveno manj označila diskontinuiteta, kot pa kontinuiteta s še vedno vladajočo kulturno in socialno evolucionistično teoretsko paradigmo. Za diskontinuiteto bi lahko imenovali:

- prehod na specializacijo;
- radikalno dehistorizacijo antropologije;
- zamenjavo antropoloških očetov.

Na vse to je bilo potrebno počakati do 20-tih let 20. stol.

Sedmo predavanje:

EDWARD SAPIR IN NJEGOVA RAZLIČICA ZGODNJEGA PSIHOLGIZMA: »PERSONALITY AND CULTURE«

EDWARD SAPIR

Njegovo ime se veže na lingvistično antropološke študije 30. let. Ni pa veljal za klasičnega predstavnika zgodnjih »culture and personality« študij.

Sapir skupaj z Benedictovo in Meadovo zaznamuje zgodnji odmik od Boasove teoretske pozicije. To potrjuje objava njegovih predavanj v »*Psychology of Culture*«. Tako se Sapir odmakne od takrat uveljavljenih dejstev in antropologije v Ameriki (Mead, Benedict) in hkrati tudi tistih v Evropi (Malinowski). Najbolj sistematično in celovito razdeljuje polje zgodovinskega psihologizma oz. polje zgodnjih študij »KULTURA OSEBNOST«.

Pri Sapirju ima osrednjo vlogo v razumevanju kulture **KULTURNI VZOREC**. Kultura je namreč vezana na vzorčne drže, simbolne strukture in vrednote. Primer: dva skupaj vstopata na železnico, vsak hoče plačati vozovnico; tu se jasno kaže kultura, saj gre za načelo ekonomske neodvisnosti – to so vzorci kulture. Na eni strani imamo torej konkretna vedenja posameznikov, na drugi pa pomene teh vedenj. Eno samo vedenje ima lahko različne pomeni, odvisno od umestitve vedenja. KULTURNI VZOREC JE KONTEKST VEDENJA. Posameznik pa je tisti, ki postane osrednjega pomena za analizo kulturnega vzorca. Da vzorec deluje ga morajo posamezniki intuitivno (pre)poznati. Kljub temu, da je prav posameznik tisti, ki vedenju pripiše pomen. VEDENJE POSAMEZNIKA NI KULTURNI VZOREC! Kulturno vzorec je namreč glede na vedenje posameznika »sleherni jasni formalni oris, ki je abstrahiran iz totalnosti vedenja«.

Pri kulturnem vzorcu Sapir loči FORMO in FUNKCIJO – vzorec je forma gledana funkcionalno, bistven je pomen vzorca in ne funkcija. Kulturni vzorec je vezan na konfiguracijo kulture, je aktivna komponenta konfiguracije – zato svoj pristop označi kot konfiguracionističen, kjer je jedro v raziskovanju odnosa med delčki vedenja.

Sapir se v svoji definiciji distancira od definicije kulture svojega časa: antropologova kultura je torej hierarhija abstraktnih vzorcev in njihovih kompleksnih medsebojnih odnosov. Poudarek je na abstrakciji in ne na pomenu – kultura je koncept in ne realnost. Med konkretnim vedenjem posameznika in kulturnim vzorcem je torej proces ABSTRAKCIJE – odmišljanje nebitvenih pojmov od bistvenih. Med njima pa je vedno POSAMEZNIKOVA OSEBNOST.

Ko študiramo kulturni vzorec moramo vedno začeti pri konkretnem vedenju posameznikov. Posameznik je izhodiščna točka analize kulture. »Nikoli ne vidiš kulture, vidiš ljudi, ki se vedejo.« Vedenje ljudi ni kultura, vedenje ilustrira kulturo, vendar pa samo ni kultura. Kultura je stvar vzorca ne pa konkretnega vedenja posameznikov.

Resnični študij kulturnih vzorcev poteka po shemi: **študij vedenja – generalizacija cilja – abstrakcija – kulturni vzorec**. Kulturni vzorec je vezan na **konfiguracijo kulture**.

ŠTUDIJE OSEBNOSTI »culture-personality«

Osebnost je zanj metodološko izhodiščnega pomena. Sapir pri antropološkem proučevanju bolj poudarja vedenje posameznika kot njihovo osebnost. Osebnost je nuklearna entiteta, ki je udeležena v vseh naših aktivnostih in je objektivna v sebi.

Primerjava osebnost – vedenje:

- vedenje je posameznikova usmerjenost navzven, osebnost pa navznoter;
- osebnost se ne »preliva« neposredno v vedenje in vedenje ni »čisti izraz« osebnosti;
- osebnost je več kot vedenje;
- vedenje vodijo še drugi dejavniki (npr. pričakovanja drugih).

Za razumevanje osebnosti se je treba vrniti nazaj v preteklost v posameznikovo otroštvo. Za razumevanje vedenja pa se je treba poleg preteklosti ukvarjati tudi s sedanjostjo.

Na osebnost vplivajo 3 skupine dejavnikov:

- biološki (geni in dednost);
- proces dozorevanja;
- izkušnja zgodnjega otroštva.

JEDRO in obsesija Sapirjeve študije kultura-osebnost je **analiza odnosov med kulturo in kulturnim vzorcem ter posameznikom in njegovo osebnostjo**. Izhodišče: med individualno osebnostjo in kulturo ni nikoli preproste dihotomije (dvojnosti oz. razdvojenosti). Samo individuuum ima psihologijo, kultura sama zase je nima. Zgodovina kulture transgresira posameznika in generacijo, zgodovina posameznika pa ne. Osebnost vidimo, če gledamo od znotraj navzven, kulturo pa vidimo ko gledamo k drugim posameznikom.

Tipi odnosov med posamezniki in kulturo:

- so skladni, se vzajemno krepijo, presegajo in križajo;
- osebnost potrebuje kulturo, da ji ta dopolni pomen (kultura skupine daje pomen simbolom, brez katere posameznik ne more funkcionirati);
- kultura ima tudi konstitutiven pomen:
  - o specifični cilji – prisili posameznika, da delujejo na isti način;
  - o splošni cilji – aktualizira bazične impulze v harmonični obliki. *Bazična osebnost* – je permanentni psihični plan za individuuma v zgodnjih letih, izoblikuje se v zgodnjih letih in determinira osebnost.
- na eni strani je torej realizacija, na drugi omejevanje;
- tip osebnosti je treba pojasnjevati s tipom kulturnega vzorca.

Vplivi posameznika na kulturo:

- Posameznik je nosilec kulture.
- Posameznik interpretira in dinamizira kulturo.
- Posameznik prepozna pomen, ki ga ima kultura.
- Posameznik intenzivno prilagaja kulturni vzorec, tu je bistvena osebnost Posameznika – trajen proces interpretacije kulture.
- Z reinterpretacijami je Posamezniku odprta pot do spreminjanja kulture in kulturnih vzorcev, to je bistveni del kulturne dinamike – Posamezniki »delajo« kulture.
- Posameznik določa kulturo in je hkrati z njene strani sam določen.

Sapir vpelje problematiko as-if:

Posameznik lahko blefira osebnost (osrednji problem pri raziskovanju osebnosti pri Sapirju). Kultura as-if je serija normativnih načel oz. standardov, kako naj bi se posameznik vedel. V tem primeru je kultura as-if psihologija. Osebnost as-if pa je osebnost kot bi naj bila. Posameznik se v konkretni situaciji ne vede tako, kot bi se sam želel, temveč tako kot naj bi se v tej situaciji vedel. Razlikovanje med as-if in dejanskim je ključno za metodologijo. Pričakovanja glede vedenja posameznikov v določenih konkretnih situacijah opisuje kot »**as-if personality**«.

TRASMISIVNOST KULTURE

Kultura je transmisivna – prenaša se iz generacije v generacijo. Ta transmisivnost je za samo kulturo osrednja. Za njo je bistvena socializacija – to je zanj komunikacija med naravo in kulturo, z namenom prilagoditi posameznika in reproducirati kulturo. Omogoča obstoj kulture skozi čas. Predmet tega procesa je posameznik. Sapir se analize ojdipovske faze loti drugače kot Malinowski – poudari brata in dejstvo, da se forma med kulturami spreminja – tretja oseba – zlom linearnega modela.

Metodološko spoznavna pozicija:

- ovrže ideal naravoslovnih ved, kot modela, ki naj bi ga dosegale tudi družboslovne vede.

- Razlika je v predmetu proučevanja, ki je v družboslovnih vedah umetno konstruiran.
- V družbi je objektivnost nemogoč standard, saj je opazovalec nujno subjektiven.
- Vztraja pri razlikah – nujno zapisovanje zmot.

Osmo predavanje:

FUNKCIONALISTIČNA REVOLUCIJA BRONISLAWA MALONOWSKEGA – 1. DEL

Deveto predavanje:

FUNKCIONALISTIČNA REVOLUCIJA BRONISLAWA MALINOWSKEGA – 2. DEL